

Szabadi István

**Oborni Teréz: Az ördögös Barát. Fráter György (1482–1551).
Kronosz Kiadó. Magyar Történelmi Társulat. Pécs–Budapest, 2017. 355.**

Az öregedő Bethlen Miklós 1704-ben híres röpiratában (*Olajágot viselő Noé galambja...*) így ír a korai Erdély sorskérdéséről, még mindig az önálló erdélyi államiság mellett érvelve: „Több háromszáz esztendejénél, mióta Magyarországon, Magyarország felett a napkeleti és napnyugoti impériumok között fegyverkezés vagy, de mégis a dolog el nem igazodott; ég mint a Mózes csipkebokra, de meg nem emésztethetik; sem napkelet egészen el nem foglalhatta, sem napnyugot egészen meg nem tarthatta. Valaki ezért az históriákban bölcs vagy, lásd meg a két impériumok között az Istennek határt vető ujjait, és nézd mintegy tükörben, Magyarországon és Erdélyben. Hosszas háborúk után nem ok nélkül adta a régiek bölcsessége török pártfogása alá Erdélyt, hanem mivel látták, hogy másként nem oltalmazhatják életét, látták, hogy ez magyar nemzetnek elosztása olyan volna, mint egy a két birodalom között Istentől önnön magától épített torony, hogy mind a két birodalmat és a magyar nemzetet szabadságában, mellyel a maga király alatt soha jól élni nem tudott, a kettőnek egymás közt való ellenkezési között zabolában tartaná. És úgy az egész keresztyénségnek, kiváltképen peniglen a magyar nemzetnek javára való az, hogy soha Magyarországot s Erdélyt együtt senki is, akár török, akár német, akár magyar legyen, ne bírhasssa”.

Ennek a politikának a megszületése Fráter Györgyhez köthető, akiről már több monográfia és tanulmány látott napvilágot. A 19. század második felében biográfiát írt róla Horváth Mihály, Barabás Sámuel és Ognieslav Utiesenovic, modern életrajz mégsem született Oborni Teréz most ismertett munkájáig. Ez akkor is igaz, ha számos tanulmány áll a kutatók és érdeklődők rendelkezésére a Barát életútjáról és megítéléséről (ld. erről Kanász Viktor remek összefoglalását: *Fráter György gyilkossági perének forrásai a vatikáni levéltárban*. Magyarország és a római Szentszék II. Vatikáni magyar kutatások a 21. században. Budapest–Róma, 2017. 173–185.).

Legutóbb tehát a Bethlen Miklós által említett „históriákban bölcssek” közül Oborni Teréz, az MTA BTK Történettudományi Intézetének főmunkatársa, a Kora újkor témacsoport vezetője vállalkozott a politikus portréjának megrajzolására. Tudni kell, hogy ugyanő már korábban is jelentős résztanulmányokat tett le az asztalra e témában, például Fráter György kincstartóságáról a *Híd a századok felett. Tanulmányok Katus László 70. születésnapjára*. című könyvben (Pécs, 1997. 61–76.), a *Rubicon* című folyóiratban (1999. 10. sz. 21–25.), a *Nagy Képes Millenniumi Arcképcsarnok. 100 portré a magyar történelemből* című kiadványban (Budapest, 1999. 63–66.) vagy a *Szürke eminenciások a magyar történelemben* című kötetben (Budapest, 2003. 50–53.).

Alapvetően zseniális államférfinak és karizmatikus embernek tartotta és tartja a Barátot, akinek a Bethlen által megfogalmazott cél, Erdély állammá szervezése érdekében állított kiismerhetetlen gondolkodásától, politikai húzásaitól a kortársak is már-már „eszüket vesztették” (Castaldo).

Az Oborni Teréz által elének adott, igen olvasmányos, izgalmas pályakép igyekszik bemutatni azt is, hogy mely okok, indítékok vezették Fráter Györgyöt döntéseiben és cse-

lekedeteiben. A gyermekként Corvin János udvarában, majd Szapolyai János anyjánál kisebb, néha alantas feladatokkal szolgáló, de tehetséges, horvát-olasz származású ifjú, majd pálos szerzetes, Szapolyai udvarában szédületes karriert futott be és a legbefolyásosabb politikussá vált. 1528-as találkozásuk után számos tisztet töltött be a király mellett, ezek közül a legfontosabb az 1534-ben reá bízott kincstartóság lett, amely elsősorban az adók behajtását jelentette, és komoly szervezőkészséget, logisztikai képességet igényelt, lényegében az ő munkája biztosította a királyi udvar katonai és kormányzati kiadásait. Mindezt királyi tanácsadóként, a többi tanácsúr fölé emelkedve, már a Szapolyai országrészét Ferdinándnak átadó 1538-as váradi béke létrejöttében is döntő szerepe volt, ugyanígy a békepontok későbbi be nem tartásában, a keleti magyar királyságnak Ferdinándtól török segítséggel való megvédelmezésében. Az 1541 és 1551 közötti évtizedben Erdély, a Temesköz és a Partium lényegében az ő kincstartói, főbírói és királyi helytartói irányítása alatt állott, a külügyek is az ő kezében voltak. Mindeközben gyakran hangsúlyozta, hogy őt magát, mint szerzetest, soha nem motiválta a hatalomvágy, a kapzsiság, és valóban, életmódja rendkívül aszketikus volt, szemben a világias örömöket igen kedvelő Izabella királyné életvitelével, kettejük viszonya az említett évtizedben folytonosan romlott.

Oborni Teréz szerint György barát politikájának egyetlen célja Buda eleste után az országegyesítés volt, illetve a török kiűzése. Törekvései 1549-re vezettek részben sikerre, az ekkor létrejött nyírbátori szerződésnek köszönhetően az ország két magyar fele legalább egyesült 1551-ben. Hamar kiderült ugyanakkor, hogy a nyugati magyar királyság ereje kevés lesz a keleti országrész megtartására. Ezért Fráter György ismét a törökök felé kezdett közeledni, bizonygatni próbálván, hogy a Habsburg jelenlét Erdélyben nem befolyásolja, nem veszélyezteti a törökök által kialakított hatalmi berendezkedést. A reá anynyira jellemző kiszámíthatatlan, manipulatív, félrevezető és színlelő politikai lépései minden partnerét ellene fordították, úgy tűnhetett ekkoriban, hogy mindenki harcolt mindenki ellen. A bizonytalan helyzetben Habsburg Ferdinánd zsoldosai az uralkodó felhatalmazását bírva, Castaldo generális közvetlen parancsára az 1551. december 16-ról 17-re virradó éjszakán meggyilkolják a Barátot. A merénylet óriási felháborodást váltott ki Európa-szerte, a pápa apostoli szentszéki vizsgálatot indított, melynek végén, 1555-ben felmentették Ferdinándot a „gyilkosságra való felbujtás” vádja alól, ugyanakkor nem bizonyosodott be, hogy Fráter György együttműködött volna a törökkel.

A monográfia szerzője kiemeli, hogy noha számos ellensége és gyűlölője volt életében, halála után egyre pozitívabb megítélést kapott emlékezete mind a kortárs, mind a közvetlen őt követő történetírásban. Egy reálpolitikus és egy álmodozó vonásai keverednek portréján, akiről Forgách Ferenc néhány évtized múlva immár azt írja, hogy „az emberek már – visszaemlékezve a hatalmas tettekre – Györgynek a kiválóságát bámulták, s vágytak utána, s minden helyen, minden társaságban, minden emberi gyülekezésben emlegették Györgyöt ... ha ma élne, mindnyájunk nagy veszedelmében bizonyára nem késnék, hanem fellobbanna vitézsége, s a fenyegetett hazának segítségére sietne”. Ezzel az idézettel zárja Oborni Teréz az „ördögös Barátról” írott kiváló munkáját, melyet a további kutatók és érdeklődők számára is hasznos forrás- és irodalomjegyzék egészít ki.